

Міфологічна основа жіночих образів Лесі Українки

Світлана Харченко
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
Старобільськ, Україна

Анотація. Стаття присвячена розгляду міфологічного начала головних жіночих образів драми-феєрії «Лісова пісня» та драматичної поеми «Віла-посестра». Показано, що через міфологізм у драматичних творах утверджується неоромантична художня концепція.

Ключові слова: міфологічна основа, жіночий образ, Мавка, Віла

Mythological Basis of Lesya Ukrainka's Female Images

Svitlana Kharchenko
Luhansk Taras Shevchenko National University
Starobilsk, Ukraine

Abstract. This article considers the mythological basis of the main female images of Lesya Ukrainka's drama fairy tale *The Forest Song* and drama poem *Vila Posestra*. It is shown that the neo-romantic artistic concept in the writer's dramatic works is established by means of mythology.

Key words: mythological basis, female image, Mavka, Vila

Вступ

Проблеми самоствердження жінки-митця та подолання суспільних гендерних стереотипів стають актуальними у жіночій літературі та розвиваються водночас з жіночою літературною традицією. Зачинателем такої традиції в українській літературі є Леся Українка. Гендерні дослідження попередніх років дозволяють говорити про певну особливість художнього світу жінки та жіночу модель образної системи (Голота, 2015).

Останнім часом літературознавці значну увагу приділяють вивченню гендерних аспектів лірики Лесі Українки. Жіночі образи письменниці відрізняються надзвичайною глибиною та внутрішнім драматизмом. Постать Лесі Українки стала культовою для профеміністських учених (Зборовська, 2000). Творчості письменниці, зокрема аспектам актуалізації феміністичної проблематики, присвячені праці С. Павличка (1999), Т. Гундорової (2009), О. Забужко (2007), В. Агеєвої (2008), О. Шаф (2015), М. Крупки (2004), Manning (1956), Zborowska (2004) та Nowacki (2012).

Основа індивідуального стилю Лесі Українки складає своєрідна семантика міфу. Міфологізм в її творчості – один із яскравих прикладів подолання духовної роздробленості індивіда і повернення його до первісних витоків синкретизму міфопоетичного світосприйняття і гармонії, оскільки стадія літератури індивідуального, авторського мистецтва слова виявила гостру потребу в поверненні до першопочатку, у подоланні «власного історизму через звернення до вічності» (Зварич, 2002). Міфопоетика письменниці гармонійно поєднала категорії, які є характерними для міфу, а також риси індивідуального світогляду та авторського стилю. Саме через міфологізм у драматичних творах утверджується неоромантична художня концепція. Тому, щоб збагнути новаторство та силу художнього слова письменниці, важливо розуміти роль цього чинника в її творчості. Міфологічний дискурс художнього мислення авторки

виказує органічну спільність з естетичними пошуками тогочасної світової літератури: як у виборі матеріалу (орієнтація на традиційні сюжети, античну, слов'янську й середньовічну міфологію та ін.), так і в способі його інтерпретування (Сулятицький, 2007).

Міфологічна природа жіночої образності у творах Лесі Українки є багатогранною та цікавою. До неї не раз зверталися у літературознавчих працях В. Погребенник (2011), Я. Поліщук (2000), Л. Скупейко (2006) та багато інших дослідників. Однак ця тема і в наш час залишається відкритою і дискусійною. З огляду на це мета нашого дослідження полягає в тому, щоб дослідити й розкрити міфологічні образи жінок у драматургії Лесі Українки. Для реалізації поставленої мети передбачається вирішення таких завдань: дати визначення поняття неоромантизм як головної ідейно-естетичної моделі творчості письменниці; з'ясувати та розкрити міфологічну основу улюблених жіночих образів Лесі Українки.

Методи

В основі дослідницької методології лежить метод лінгвокультурологічної інтерпретації та порівняльно-зіставний метод. Методологічну основу становлять також описовий, міфопоетичний та структуралістський методи.

Результати та дискусія

Об'єктом дослідження обрано драму-феєрію «Лісова пісня» і драматичну поему «Віла-посестра». Предметом дослідження є міфологічні структури художнього мислення Лесі Українки, використані в драматичних жанрах під час створення жіночих образів. Неоромантизм, який Леся Українка називала новоромантизмом, виник в українській літературі на початку ХХ століття (Гром'як, Ковалів та Теремко, 2007). При неоромантизмі відкидається матеріалістичне сприйняття світу, а на перше місце виходять почуття та емоції людини. Серед героїв художніх творів ми зустрічаємо не певні типи, а індивідуалізовані, неповторні образи, серед яких часом немає головних чи другорядних. Завдання автора полягає в тому, щоб насамперед розкрити внутрішню міць, душевну вищість свого героя (Баранова, 2005). Найповніше неоромантизм виявився в драматичних творах Лесі Українки.

Письменниця створила дивовижну низку жіночих образів. Характерною рисою у зображенні жінок є те, що вони є головними, а не другорядними персонажами. У цьому відбилася ставлення авторки до жінок і погляди на роль жінки у суспільстві. Леся Українка була глибоко переконана, що жінки більше, ніж чоловіки, здатні на вольове, інтелектуальне, духовне сподвижництво. Саме тому більшість жіночих постатей у її творах – це особистості з великою силою волі, з непохитними життєвими принципами, що за них вони готові боротися до кінця, і навіть пожертвувати собою (Борис, б.д.). Такі життєві погляди письменниця зобразила у славнозвісній драмі «Лісова пісня» й у дивовижній поемі «Віла-посестра». У цих творах головні персонажі також жінки: міфологічні Мавка й Віла втілюють у собі не просто ідеал жінки, вони несуть у собі неоромантичний ідеал розвитку людського в людині.

Драму-феєрію «Лісова пісня» Леся Українка виношувала протягом тривалого часу. З дитинства вона прагнула зустрічі з лісовою царівною, спостерігала життя селян волинського Полісся й ретельно записувала народні перекази про Мавок, вивчала етнографічні праці. Коли ж настав необхідний момент, вона, здається, вилила в тексті всі свої уявлення й думки, хоч і породжені казковою героїнею, але такі, що стосувалися найістотніших питань життя людини кризової сучасності на зламі ХІХ – ХХ ст. Тож зізнання авторки «Лісової пісні» в листі до А. Кримського, що вона просто затужила за волинськими лісами не слід сприймати надто однозначно (Богород, 2000).

Отож одним із найцікавіших і найоригінальніших образів у драмі є Мавка. Енциклопедія міфології пояснює: «Мавки, нявки у східнослов'янській міфології – злі духи (часто смертоносні), русалки. Мавки спереду мають людське тіло, а спини у них немає, тому видно усі нутроші.» (Мелетинский, 2003: 331). Якою ж постає Мавка у Лесі? «З-за стовбура старої розщепленої верби, півусохлої, виходить Мавка, в ясно-зеленій одежі, з розпущеними чорними, з зеленим полиском, косами...» (Українка, 2006: 386). Із цих рядків ми бачимо, що Лесина Мавка – лісова істота у вигляді красивої дівчини, із розпущеними косами, в ясно-зеленому одязі. Такі риси образу мавки не є поширеними в народних повір'ях. Побачивши Мавку вперше, Лукаш із подивом мовить: «...Що ж, – ти зовсім така, як дівчина... ба ні, хутчій як панна бо й руки білі, і сама тоненька, і якоесь так убрана не по-наськи...» (Українка, 2006: 395).

Справді, Мавка постає зовсім не такою, як у народних повір'ях. Одна з головних рис Лесиної Мавки – відсутність ворожості до людей. Вона добра, любить, співчуває та допомагає їм. «У Лесі Українки Мавка набула нових рис, втілюючи ідеї поетеси. З образом цієї героїні пов'язані найголовніші проблеми твору – проблеми світлого кохання, людяності, волелюбності, взаємовідносин людини і природи, мистецтва, краси» (Веретейченко, 2005: с. 13). Найвлучніше тлумачення цієї міфологічної істоти подається у словнику Б. Грінченка: «Мавка (навка) – дитя жіночої статі, яке вмирало нехрещеним і перетворювалося в русалку.» (с. 271). У драмі цей міфологічний образ героїні переосмислений та опоетизований письменницею. Лесина Мавка втілює у собі найкращі риси людини, насамперед жінки. Мавка – символ вірного кохання, поезії, символ усього прекрасного. Це перемога добра над злом, правди над неправдою, краси над потворним. У творі відчувається з якою великою любов'ю і майстерністю письменниця відтворила цей міфологічний образ. Усе ж, наведені матеріали не вичерпують питання про джерела образу Мавки. Відомо, що Леся Українка була добре обізнана із сербським фольклором й особливо зацікавилась образом віли. Унаслідок вона написала чудову поему «Віла-посестра». Віла, як і Мавка, належить до найбільш улюблених Лесею образів.

Віл ще називають самовілами або полудницями. Давні люди уявляли їх вічно юними красунями, у білих одягах, із довгими, розпущеними золотосяйними косами (Бондарчук, 1997). У слов'янській міфології побутувала думка, що віли мали здатність лікувати ранених і хворих, зналися на ворожбі та лікувальних травах. Південні слов'яни уявляли собі віл войовничими дівами, яких треба було вмилювати кривавими жертвами. Тоді віли начебто ставали посестрами героїв і допомагали людям на війні (Бондарчук, 1997).

Поетеса, наділяючи свою Вілу рисами первісної героїні, через міфологічний претекст специфікувала її неоромантичну спрямованість. Звитязна, безкомпромісна Віла підкреслює прагнення творця передати мить перебування людини на найвищому щаблі побратимства з самою *волею*. Це мить неспокою, найбільшого підйому в людині її внутрішніх сил. Недаремно ця мить символізована образом битви з ворогами. Але людська істота в такому побратимстві, здається, перебуває на межі своїх можливостей. Єдине, що її може втримати в житті – це віра в те, що воля її не покине ніколи. Коли ж юнак розчарувався в Вілі (а фактично втратив віру в себе, а значить, здатність боротися за свою волю), то вже ніяка казка й мрія йому не змогла допомогти, хоча сама Віла відважно діє, щоб визволити побратима: «Я сама спускаюся у темницю, я таки тебе врятую звідти» (Українка, 2006: 116).

А. Гумецька (1996) відзначає, що Лесина Віла має схожість із давньогрецькою богинею Психеєю: «Подібно до Психеї, Віла освітлює темряву, у якій перебуває юнак.» (с. 113). Проте, на відміну від історії Психеї, яка закінчується щасливо, у Лесі Українки

щасливого кінця немає. Але важливо те, що Віла не зріклася свого побратима, і навіть убивство тут показане як вищий акт любові.

Висновки

Таким чином, Леся Українка виявила неабияку майстерність у відтворенні цих двох фантастичних і неймовірних жіночих образів. Засобами художньо-поетичного та міфологічного мислення в рамках практично-духовного рівня ставлення людини до світу письменниці вдалося відтворити загальнолюдські культурні інваріанти. Міфологічний світ обох жіночих постатей постає благородним та опоетизованим. У творах Лесі Українки принципово ставить жінку на перше місце. Поетеса акцентує увагу на різних сторонах жіночої особистості: у «Лісовій пісні» - це палко закохана дівчина, ніжна і мрійлива, що в коханні знаходить невичерпні сили, щоб жити самій і змусити жити коханого; у «Вілі-посестрі» – це жінка-воїн, котра апофеоз любові бачить у незрадливому побратимстві. Леся Українка передусім відзначає високу духовну силу та великі можливості жінки.

Список використаних джерел

- Manning, C. A. (1956). New England in Lesya Ukrainka's in the Wilderness. *Comparative Literature*, 8(2), 136-141.
- Nowacki, A. (2012). Twórczość Łesi Ukrainki w recepcji prof. Stefana Kozaka. *Roczniki Humanistyczne*, 60(7), 181-191.
- Zborowska, N. (2004). Feminine writing on the edge of Ages (Lesya Ukrainka, Oksana Zabuzhko). *Word and time (Slovo i chas)*, 2, 32-38.
- Агеєва, В. П. (2008). *Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму*. Київ: Факт.
- Баранова, В. (2005). Неоромантичне двосвіття «Лісової пісні» Лесі Українки. *Українська мова і література в школі*, 3, 30–35.
- Богород, А. (2000). Фольклор у творчості й житті Лесі Українки. *Дивослово*, 2, 24–28.
- Бондарчук, О. (ред.) (1997). *Міфи народів світу: посібник з л-ри народів світу для сер. шк.* Львів: Просвіта.
- Борис, О. (б.д.). *Жіночі образи у творах Лесі Українки*. Режим доступу: <http://lesya.info/ar076.html>.
- Веретейченко, І. А. (2005). Новоромантичний дискурс драматургії Лесі Українки. *Вісник ЛНПУ імені Тараса Шевченка*, 1, 12-17.
- Голота, С. С. (2015). ЖІНОЧІ ПОСТАТІ В ЛІРИЦІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА ІРИНИ ЖИЛЕНКО. *Ученые записки Крымского федерального университета имени В.И. Вернадского. Филологические науки*, 1(3), 36-42.
- Грінченко, Б. (б.д.). *Словник української мови*. Режим доступу: <http://hrinchenko.com/>.
- Гром'як, Р. Т., Ковалів, Ю. І. & Теремко, В. І. (ред.) (2007). *Літературознавчий словник-довідник*. Київ: ВЦ «Академія».
- Гумецька, А. (1996). До питання символіки «Вілі-посестри»: [Про поему Лесі Українки]. *Сучасність*, 9, 111–116.
- Гундорова, Т. (2009). *Проявлення Слова. Дискурсія раннього українського модернізму*. 2-е вид. Київ: Часопис «Критика».
- Забужко, О. (2007). *Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій*. 3-е вид. Київ: Факт.
- Зборовська, Н. (2000). *Пришестя вічності*. Київ: Факт.
- Зварич, І. (2002). *Міф у генезі художнього мислення*. Чернівці: Золоті литаври.

- Крупка, М. (2004). *Емансипаційні тенденції в українській жіночій прозі кінця XIX – початку XX століть*. Автореферат дисертації. Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова.
- Мелетинский, Е. М. (ред.) (2003). *Мифология. Энциклопедия*. Москва: Большая российская энциклопедия.
- Павличко, С. (1999). *Дискурс модернізму в українській літературі*. 2-е вид. Київ: Либідь.
- Погребенник, В. (2011). Лірика Лесі Українки та фольклор. *Українська література в загальноосвітній школі*, (3), 2-4.
- Поліщук, Я. (2000). «Лісова пісня» Лесі Українки: неопоганство і семантика міфу. *Дивослово*, 3, 2-7.
- Скупейко, Л. І. (2006). *Міфопоетика “Лісової пісні” Лесі Українки*. Київ: Фенікс.
- Сулятицький, М. І. (2007). *Міфологічні парадигми художнього мислення в драматургії Лесі Українки*. Дисертація. Київ: Київський національний університету імені Тараса Шевченка.
- Українка, Л. (2000). *Твори*. Київ: Дніпро.
- Шаф, О. В. (2015). Творчість Лесі Українки в дзеркалі української феміністичної критики: до питання становлення методу. *Тайни художнього тексту*, 1(18), 193-201.